

Ooperi "Cyrano de Bergerac" kolmas elu

Ooperi "Cyrano de Bergerac" kolmas elu algas õnnelikult, teose muusikaline võlu on huvitavas lavastuses sügavam.

Tõepoolest, see on juba kolmas lavastus, helilooja sõnul parim, ja teisega — 1982. aastal Tšehhimaal Olomoucis — oskabki tallinlaste omi võrrelda üksnes ta ise.

"Cyrano" esmalavastuse eel 1976. aastal kohtasin juhuslikult Kaarel Irdi, kes küsimata teatas, et tema seda ooperit küll kunagi lavastama ei hakka: Christian on pandud laulma, aga ooperis on laulmine ju rääkimine ja Christian peaks olema täiesti vait, sest tal pole sõnu! Püüdsin vastu vaielda (muidugi asjatult), et ooperis võib laulmine tähendada ka omaette mõtlemist. Küllap tuli see põgus vestlus nüüd meelde sellepärast, et Mikk Mikiveri lavastuses on selge vahe, kas lauldakse iseendas, partnerile või publikule. Osalised mõtlevad täpselt nii laudes kui ka partnerit kuulates, ja selle taga on Mikiveri mõttetäpsus, mis pole kuiv (nagu mõnel virtuoosel saksa ooperilavastajal) — eten-

Eino Tambergi romantiline ooper "Cyrano de Bergerac", Jaan Krossi libreto Edmond Rostand'i näidendi järgi. Dirigent Paul Mägi, lavastaja Mikk Mikiver, Ervin Öunapuu dekoratsioonid, Mare Raidma kostüümid, valguskunstnik Maldar-Mikk Kuusk, koormeisterid Anne Dorbek ja Jüri Rent, kontsertmeisterid Tarmo Eespere ja Jaanus Juul. Esietendus Estonia Teatris 4. II 1995.

alles nüüd niisama põhjendatult.

Kultuurilehe intervjuus (3.II) ooperi esmalavastust meenutades jättis Eino Tamberg ütlemata, et psühholoogilised sõlmpunktid täpsustas tookord proovisaalis tema ise, muidu oleks lauljailt nõutud kohati lausa naiivseid lahendusi. Tänu helilooja kõneosavusele ning muusikuile sündisid ilmekad põhikarakterid, mida võib praegugi kuulda Meloodia heliplaadilt (1981), kus peaosi laulavad Teo Maiste, Anu Kaal ja Hendrik Krumm ning dirigeerib Eri Klas. Kuid kõigi rollide katkematu siseelu, suhete süsteemi ja visuaalse terviku võib kujundada üksnes hea lavastaja.

Uuslavastuse hoopis sügavam tõlgendus avaldus kohe esietendusel. Näiteks: Cyrano (Teo Maiste) ränk pettumus I

xane'i (Pirjo Levandi) süüdima tu egotsentrilisus; sügavalt liigutab Christiani (Mati Kõrts) targakssaamine III vaatuses; Cyrano ja de Guiche'i lahinguelse käepigistusega ehitatakse sild III vaatusest epiloogi, kus vaen on kadunud. Pagarist poeet Ragueneau (Ivo Kuusk) pole naeruväärne, kolm puruvaest luuletajat ei mõju paadialustena. Hiiglatore üllatus on de Guiche (Voldemar Kuslap), kes pole lihtsalt ülbe ("kui äiksepilv"), vaid ka võrratult edev (ja hoopis teisiti kui Kuslapi operetikangelased). Meeskoori reageeringud on ilmekad.

18. ja 19. veebruari etenduste uus koosseis (peale Mati Kõrtsi) tundus sisuliselt vähem huvitav, ometi meeldivalt täpne: lavastajamõte toimib. Üksnes krahv de Guiche (Mart Laur) oli peajoontes teistsugune, edevus jäi uhke kostüümi markeerida.

teises pooles; teisel etendusel ilmnes tema näitlejaintelligents algusest peale. Roxane on Valentina Taluma esimene suur ooperiroll. Pärast sümpaatseid esimesi vaatusi jääb tal III vaatuses puudu dramatismist. Võimalik, et suur osa tema energiat läheb häädusele, mille kallal saaks siin-seal veelgi norida. Kuid teadmine, et ta laulab eesti keeles kõigest teist hooaega, muudab vaatepunkti, pannes imetlema teksti enamiku laitmatut häädust ja rõõmustama, et Estonia Teater on selle kauni hääle ja lavakuju ning kindla vokaalkooliga lätlanna endale saanud.

Väiksemates osades on kahe koosseisu vahe väiksem või puudub. Ivo Kuuse Ragueneau ja Leili Tammeli Seltsidaami isiksuslik enesekindlus on suurem kui Rostislav Gurjevil ja Marika Eensalul samades rolli-

Ooper pole ajaloo illustratsioon, vaid ajatute karakterite lugu, mille poeedist nimategelane on iseteadlikult uhke ja ometi põhjendamatult madala enesehinnanguga; lugu, milles armastatakse tugevalt, mõistmata armastatus olulist enne, kui on hilja. Ikkagi ülistab lõpp vaimu jõudu, lavastuses — kauni kujundi kaudu: Cyrano kaabu, tema au sümbol, ulatatakse vaikuses läbi orkestri etenduse muusikajuhile, teatri värskete peadirigendile.

P.S. Kui meil tehtaks veel teatrisotsioloogilisi uurimusi, oleks põnev teada, kuidas ja kas üldse arvestab kriitikat lugeja. Võib-olla on ta senini umbusklik nagu sotsialismiajal ja mahategev arvustus hoopis tõstab huvi? "Cyrano" viimastel veebruarikuistel etendustel (18. ja 19.) oli saal täis: 18. II ilmus Leo Normeti soliidne ja heatahtlik muusikaajalooline käsitlus Päevalehes, kuid suure lugejaskonnaga Rahva Hääl oli jõudnud juba 6. II avaldada kaks veidrate kinnisideedega kirjatükki. Emil Tode uljas mõttekäik ooperi muusikalisest stiilist ja sotsialismist lähtub vää-

rit kuulates, ja selle taga on Mikiveri mõttetäpsus, mis pole kuiv (nagu mõnel virtuoosel saksa ooperilavastajal) — eten- dusel on püsiv atmosfäär, sala- pärane ja nukker.

On ilmne, et lavastus on sündinud dirigendi, lavastaja ja kunstnike üksteisemõistmi- ses.

Lauldakse rolli siseelu järgi- des, orkester osaleb sündmus- tes elavalt ja nõtkelt. Olmeatri- buutideta lava on avar nagu il- maruum. Lavastaja soovil on helilooja ooperile lisanud pro- loogi, milles epiloogist pärit palvekoori taustal kõlab rēplii- ke ooperi avapildist. Seega võib kolme vaatust proloogi ja epi- loogi vahel tõlgendada sureva Cyrano meenutusena, ühtlasi Cyranomänguna: tegelased il- muvad ühtaegu Cyrano mälust ja "maailmaruumist". Lavapil- di meeleolu muudetakse valguse ja projektsioonidega, rõdu- stseeniks leidub rõdu teatrisaa- list. III vaatuse söömingustsee- nis uhkeldasid 1976.aastal buta- foorsed praed (pannes lava ja saali lustima kunstivälises üks- meeles, sest kauplused olid pa- rajasti lihakraamist tühjad), nüüd on söömapidu kujutelda- vana tagalaval, üksnes taust peategelaste draamale. Laagri- pildi torkiva rahutuse loob alla- lastud valguspark — võte, mida meie muusikateatris on ju kasu- tatud küll ja küll, kuid pärast esimest korda (Aime Unt Mati Kuulbergi ja Ago-Endrik Kerge balletis "Mont Valérien", 1972)

Uuslavastuse hoopis süga- vam tõlgendus avaldus kohe esietendusel. Näiteks: Cyrano (Teo Maiste) ränk pettumus I vaatuse dueti järel Roxane'iga kestab vargsi ka bravuurses ka- dettide stseenis; ilmsem on Ro-

lavastajamõte toimib. Üksnes krahv de Guiche (Mart Laur) oli peajoontes teistsugune, edevus jäi uhke kostüümi markeerida. Tarmo Sild Cyranona elustus, küllap vabanedes liigsest soori- tuspingest, oma esietenduse

ja Leili Tammeli Seltsidaami isiksuslik enesekindlus on suu- rem kui Rostislav Gurjevil ja Marika Eensalul samades rolli- des. Head on mõlemad Lise'id — Margit Saulep ja Kai Parmas — ning Castel-Jaloux'd — Mati Vaikmaa ja Rauno Elp. Tiit Tral- la ja Väino Karo pisiroll Kaput- siin funktsioneerib ladusalt.

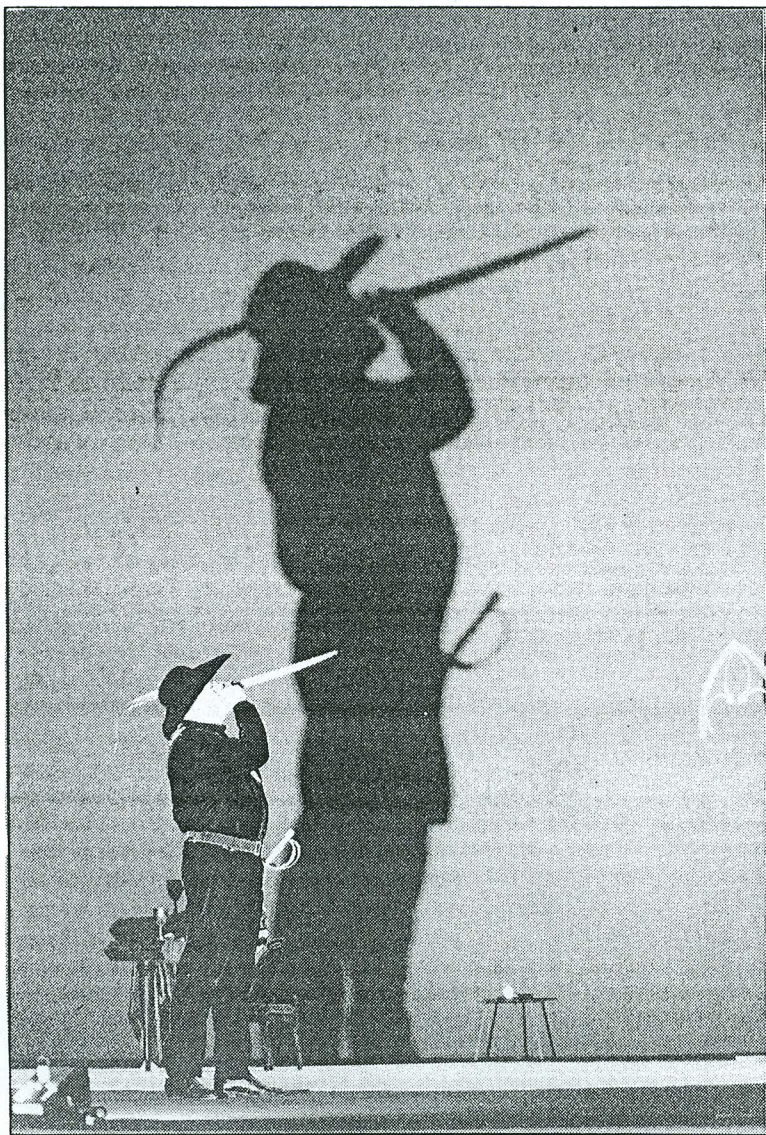
Rostand'i näidendit ja ooperi teksti tundes näib lauljate dik- tsioon selge, kuid need, kellele lugu võõras, kurdavad. Raskes- timõistetavuse peapõhjus pole- gi ehk diktsioon (mida ei saa parandada lõpmatuseni, kadu- da võib muusikaline joonis), vaid Jaan Krossi poeetiline keel, mille riimimängud on lauldava teksti jaoks keerukad. Kavale- hel on traditsiooniline sisukok- kuvõte ainult inglise keeles - vist on eesti publiku lugemust üle hinnatud.

Jäägu seekord kõrvale puht- vokaalne teostus. Eri etenduste väiksed ebaõnnestumised tun- duvad sisukas lavastuses täht- susetud, teadagi on lauljal tuju- kate ilmadega raske vormi hoi- da. Juba osasse valik näitab esi- taja suutlikkust, sest partiid on rasked. Omaette suurusjärguna tuleb küll näha Teo Maistet. Cyrano partii on kirjutatud ba- ritonile (Georg Otsa jaoks, kes seda laulda ei jõudnud) ja oli Maistele veidi kõrge juba 19 aasta eest. Et ta laulab ka uusla- vastuses, ja veel täiuslikuma muusikalise viimistlusega, tõendab suurt professionaalset tarkust.

kaks veidrate kinnisideedega kirjatükki. Emil Tode uljas mõt- tekäik ooperi muusikalisest stiil- list ja sotsialismist lähtub vää- rast eeldusest, et ooper valmis kuuekümnendate lõpul ja heli- looja püüdis olla avangardne. Mõnest raamatukogust läbi ja- lutadeski saaks teada, et Tam- berg kirjutas "Cyrano" aastail 1972-1974, tahtlikult eemaldu- des modernismist (kaugemale kui üheski teises teoses), ilma et tsensuuri olemasolu teda mingilgi moel mõjustanud oleks. Mark Raisi igatsus nimategelase noorusliku välimuse ja pika nina ning rõdu järele kuuluks rubriiki "vaataja arvamus", sest eesti teatrikriitiline mõte pole kunagi olnud nii üldistusvõi- metu; näiteks, kui Ants Eskola mängis kuuekümmeselt Cyra- nod ja Hamletit, rõõmustas krii- tika ühes publikuga. Osa Raisi faktivigu (neidki on rohkesti) võib tuleneda tema kasinast eesti keele oskusest, mõnel aga on šarlataansuse tunnused. Näiteks heidab ta Mikiverile ette kupüüre, mille seas olnud "...muusikalisest küljest väga efektne" duell "Montfleurie'- ga" (pro: Montfleury). Sellist stseeni pole ooperis kunagi ol- nud! Ka Cyrano näidendist on juttu täpselt niisama palju kui enne.

Õigesti teeb lugeja, kes usal- dab Mikiveri ja Tambergi nime rohkem kui ühtegi kriitikut.

MERIKE VAITMAA

Cyrano de Bergerac — Teo Maiste.

Foto: Harri Rospu